

EL LIBERALISME DEMOCRÀTIC DE GABRIEL ALOMAR*

ISIDRE MOLAS

Gabriel Alomar pertany al corrent del liberalisme radical que defineix el pensament democràtic europeu de començaments del segle xx. La seva obra és una bona mostra dels intel·lectuals de l'època que utilitzaren la premsa, la literatura o la tribuna per tal de realitzar amb l'assaig i amb la conferència una activitat pedagògica i de combat compromesa amb els valors progressistes.

En aquest text intentarem de presentar una reconstrucció de l'ideari polític d'Alomar¹, bastit en els primers anys del segle xx i consolidat substancialment en l'etapa d'auge i de crisi de l'esquerra de la segona dècada, època en què alguns termes adquireixen permanència i estabilitat de fons (malgrat les oscil·lacions que generen sempre les conjuntures) i que constitueixen avui un punt de referència per comprendre l'evolució d'aquella esquerra liberal i democràtica catalana, situada al llinar del socialisme.

Nascut a Ciutat de Mallorca el 1873, es traslladà a Barcelona per estudiar filosofia i lletres (1888-1896). De retorn a Mallorca, continuà mantenint una llunyana presència en la premsa catalanista a

* Article publicat a *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*, Barcelona: Ed. 62, 2002.

1. Per a un estudi biogràfic de G. Alomar, A. SERRA, *Gabriel Alomar (L'bonestetat difícil)*, Ciutat de Mallorca: 1984, 96 pp. Del mateix autor, cf. El Pròleg i la *Bibliografia* dins G. ALOMAR, *Sobre liberalisme i nacionalisme*, Palma de Mallorca: 1988, pp. 7-24 i 24-28. També la «Introducció», dins G. ALOMAR, *La pena de mort*, Palma de Mallorca: 1972, pp. 7-17. Cf. També els treballs de S. VALENTÍ CAMP, «Gabriel Alomar», dins *Ideòlogos, teoritzants y videntes*, Barcelona: 1922, pp. 287-296. A. L. FERRER, «Pròleg», dins G. ALOMAR, *El futurisme i altres assaigs*, Barcelona: 1970, pp. 5-17. J. L. MARFANY, «Gabriel Alomar, oblidat», dins *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: 1975, pp. 253-265; i «Assagistes i periodistes», dins M. DE RIQUER, A. COMAS, J. MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. 6, Barcelona, 1986, pp. 156-160. Més centrats en el pensament polític: J. CARBONELL, «Notes sobre l'ideari de Gabriel Alomar», *Randa*, núm. 10 (1980), pp. 157-168. J. M. COLOMER, «La Catalunya ciutad», *L'Avenç*, núm. 71 (1984), pp. 400-403.

través de col·laboracions. Amb l'aparició d'*El Poble Català* i la constitució del Centre Nacionalista Republicà (1904) se li oferí la possibilitat d'esdevenir un guia teòric del naixent moviment esquerrà.

Forjat intel·lectualment en el marc del modernisme durant la primera estada a Barcelona, participà amb decisió en la seva renovació al començament del segle xx. La conferència que pronuncià el 1904, *El futurisme*, fou una reformulació i síntesi de molts dels temes modernistes en un afany d'elaborar una teoria general. El text, publicat el 1905, és pensat des de l'ambició cultural, però s'insereix plenament en el món del pensament polític. En aquest terreny, ultra les col·laboracions periodístiques, havia començat de publicar a partir del 1902, de fulletó, a la *Revista Jurídica de Catalunya*, «La harmonización de la corriente socialista con la nacionalista», que acabà de fet el 1907 i tancà el 1916 amb una mena d'epíleg, ja desconnectat de la concepció inicial. En l'entremig, Alomar havia donat forma al cos principal de la seva concepció liberal, radical i progressista, en el camí del catalanisme socialista.

Alomar, que de seguida esdevingué un fornidor de conceptes i d'imatges per a la joventut intel·lectual del catalanisme, obrí les portes a molts dels temes del noucentisme. Simultàniament a D'Ors, començà de presentar a *El Poble Català* un corpus doctrinal sistemàtic fet d'elitisme, recurs a la cultura, estètica arbitrària, classicisme mediterrani, ciutadania i imperialisme. D'Ors s'encaminà ben aviat a ésser el mentor del regionalisme conservador de *La Ven de Catalunya*, mentre que Alomar s'endinsà en el seu propòsit d'esdevenir el *maître à penser* del catalanisme esquerrà. El triomf de la Lliga i el fracàs de la UFNR a la segona dècada del segle marcaran en bona mesura tant el futur personal d'Alomar com la retracció de la seva línia d'evolució doctrinal.

El 1910, en la fase de construcció de la Unió Federal Nacionalista Republicana, pronuncià a Barcelona dues conferències, concebudes com a unitat («Negacions i afirmacions del catalanisme» i «Catalanisme socialista»), on sintetitzà el seu projecte polític per a l'esquerra catalana, situat a prop del tarannà de Francesc Layret i sota una influència més o menys intensa de Renan, Nietzsche i Jaurès. Però l'orientació del partit, preocupat per les classes mitjanes, i les seves dificultats per sobreviure enmig de la tenalla Lliga-lerrouxisme, situaren Alomar, com a expressió de l'ala més radical de la Unió Federal Nacionalista Republicana, en un lloc lateral en el debat d'idees.

El 1911 obtingué una càtedra a l'institut de Gijón, que permutà l'any següent per una al de Figueres. Allunyat de Barcelona, tallat ideològicament del nou poder de la Mancomunitat i marginat per l'equip intel·lectual orsià dominant, Alomar continuà maldant, sense èxit, per alçar des d'una situació descentrada una alternativa republicana i catalanista, oberta a la classe obrera. El Pacte de Sant Gervasi

entre el Partit Radical Lerrouxista i la UFNR portà a la separació de tot el grup capitanejat per Layret, que es trobà abocat a construir una esquerra catalanista i revolucionària, primer des del Bloc Republicà Autonomista i després des del Partit Republicà Català.

El 1919 Alomar assolí una acta de diputat per Barcelona en una candidatura d'aliança republicana; aleshores era ja conegut a Madrid, on publicava articles a la premsa de manera continuada i on era valorat com un destacat publicista liberal. El 1920 es traslladà a l'Institut Balear; la societat dominant mallorquina li mostrà tant el temor que li despertava com el poder que encara tenia, tot criticant-lo despietadament i fent-li el buit. En aquest període reuní molts dels seus articles en diversos volums: *La guerra a través de un alma* (1917), *El frente espiritual* (1918), *Verba* (1919), *La formación de sí mismo* (1920), *La política idealista* (1923). Separat de la vida política de Barcelona malgrat que continuà amb la col·laboració periodística, el 1923 hi féu una nova aparició quan uns joves intel·lectuals, deutors en part d'algunes de les seves incitacions, el feren president d'una nova societat de pensament i de propaganda que havien constituït amb el nom d'Unió Socialista de Catalunya.

Amb la proclamació de la Segona República fou elegit novament diputat a Corts per les Balears i per la ciutat de Barcelona (acta a què renuncià per incompatibilitat). L'any 1932 fou nomenat ambaixador a Itàlia (1932-1934), on tornà el 1935 en un viatge d'estudis, i el 1937 marxà com a ministre plenipotenciari al Caire, on morí el 1941.

1. El liberalisme de Gabriel Alomar

El pensament polític de Gabriel Alomar s'inclou en l'ampli camp del liberalisme europeu de començaments de segle, i en concret en aquell sector que es defineix hereu dels ideals de la Revolució Francesa i partidari de la democràcia, del progrés i de la reforma social.

Durant el segle XIX s'anaren destacant en el liberalisme diversos sectors diferenciats, i en molts casos enfrontats. En primer lloc, hi podem trobar aquells que el defineixen com a oposat a la democràcia i al canvi social (ja siguin doctrinaris o simplement fidels al classisme originari); en segon lloc, hi ha el sector dels qui accepten la democràcia política per tal d'evitar la crisi social de l'igualitarisme (Tocqueville, Almirall); i finalment, hi ha els qui, en un sentit ampli, l'identifiquen amb la democràcia i el canvi social revolucionari (Pi i Margall). Alomar s'inscriu clarament en aquest tercer bloc.

Aquest sector s'havia declarat sempre obert al socialisme entès com a ideal de fraternitat i de cooperació. Quan el moviment obrer autonomitzà la seva presència sindical i política, s'establí una zona

humana, i ideològica, comuna entre demòcrates, socialistes i sindicalistes. Molts dirigents, i seguidors, llibertaris o socialistes, provenien del camp dels demòcrates (Jaurès, Besteiro, Mella); d'altres, com Alomar, en canvi, es mantingueren fidels a la inclusió de l'ideal socialista com a component del pensament democràtic, sense incorporar-se a la socialdemocràcia, encara que no hauríem de menystenir la influència que sobre ell exerciren les tesis de Jaurès. Situat en les coordenades del radicalsocialisme a la francesa, reformulà la teoria democràtica en un afany de modernitat i de noucentisme, tot predicant la necessitat de l'aliança entre obrers i intel·lectuals sobre la base de l'ideari liberal i en defensa de la democràcia que incorpora en el seu si el socialisme. O, per tal d'ésser més precís: en defensa del socialisme com el mitjà modern per poder avançar vers l'ideal permanent de la llibertat.

Com diu A. L. Ferrer, Gabriel Alomar «reflecteix tumultuosament les direccions principals de la cultura francesa de la fi de segle»². I a França, a partir del cas Dreyfus, aquest sector havia adquirit una àmplia consciència i irradiació. Alomar intentà representar-lo i orientar-lo ací, on també es produeixen els casos Rull i Ferrer i Guàrdia. L'atracció de «molts esperits moderns, com el meu, que veuen precisament en la França actual un model únic per als pobles llatins»³ és un tret molt característic d'Alomar, que mantingué al llarg de la seva trajectòria intel·lectual. Per bé que més tard hi superposà també una admiració per Itàlia, sempre conservà una gran admiració per la cultura francesa, en especial la derivada de la revolució, i possiblement el seu coneixement de la literatura política estrangera n'és molt deutor. Quan parla d'Europa o de l'universalisme, ¿no hi traspuia sobretot aquesta admiració per França, far del progrés, concreció nacional de les aspiracions dels liberals de tot el món? És el modernisme polític. És l'avenç. És l'herència de Renan i d'Anatole France, del laïcisme, de l'escola pública i de la tradició revolucionària del poble. És el rebuig de Taine i de Maurras, del clericalisme i de la monarquia. Aquest corrent, obert tant a la idea socialista com al socialisme com a moviment, fou el constructor de la Tercera República i tingué un lloc fonamental en la França del segle xx.

Alomar s'esforçà per articular una concepció capaç de portar l'esquerra catalana a desenrotllar una teoria de la llibertat entesa com a alliberament personal, del catalanisme com a progrés i excel·lència cultural de la nació, del socialisme com a instrument de modernitat i de cooperació.

El predomini de la Lliga, el manteniment del Partit Radical, la crisi de la UFNH i la constitució de la CNT marcaren el fracàs momentani del seu projecte. Però Alomar continuà fidel al seu criteri

2. A. L. FERRER, «Pròleg», p. 9.

3. G. ALOMAR, *Negacions i afirmacions del catalanisme* [1910] (Barcelona), p. 5.

d'integrar el radicalisme revolucionari social en el pensament liberal. Continua defensant la unitat de democràcia, república, laïcisme, obertura a l'esquerra i progrés per fer un catalanisme reconciliat amb el socialisme, sota el protagonisme dels intel·lectuals i de la ciutat i, així, més enllà de la «garriga devota» i del conservadorisme, obrir el futur de progrés de Catalunya, de la humanitat. La presidència de la Unió Socialista de 1923 és més una confirmació de la solidesa de les seves conviccions que d'una integració en la socialdemocràcia, que no es produí aleshores, ni es produí després, a diferència de Campalans o de Serra i Moret. Per a Alomar, el socialisme era l'estri modern que actua en favor de l'ideal de tots els liberals radicals per tal de vèncer el pes mort de conservadors i positivistes.

2. L'idealisme contra el positivisme

Gabriel Alomar parteix de l'afirmació que en la història de la humanitat s'encaren dues grans tendències que conformen dues mentalitats: l'idealisme i el positivisme. De la contradicció entre l'una i l'altra es dedueix el moviment de la història; del predomini de l'una o l'altra depenen les característiques de cada època. Totes dues són tan indestructibles com inevitables i estan condemnades a conviure conflictivament. I, d'aquest conflicte, en sorgeix tant l'equilibri momentani d'una societat com el sentit de la seva evolució⁴.

L'enfrontament entre mentalitats es tradueix directament en un enfrontament entre impulsos socials, entre tendències polítiques. En la lògica d'Alomar, aquests dos blocs són el conservadorisme i el progressisme, que en cada etapa històrica prenen els noms que els concreten i identifiquen. L'harmonia és una aspiració, però no pot ésser assolida per l'eliminació de cap dels dos pols en conflicte. Només ens hi podem acostar per llur coexistència sota el predomini d'un, del progressista. La força de la vida se situa per a Gabriel Alomar en l'aspiració liberal, en el sistema idealista. Per això s'oposa a la mentalitat positivista, que en política es tradueix en el conservadorisme.

4. «Dos principios se disputan, hoy como siempre, el dominio de la ciencia, y vienen a ser los puntos de partida de las dos escuelas que eternamente laten en lo íntimo de los sistemas y de las tendencias, como si la humanidad fuera una imagen de Jano, mirando a los dos vientos de la vida. Esos dos principios, que en Grecia se tradujeron por el idealismo y el realismo filosóficos, y en el renacimiento científico por el oscurantismo y el humanismo, y en el renacimiento jurídico por la escuela histórica y la filosófica, y en la ideología moderna por el sistema positivista y el sistema idealista, y que en política se revelan por la aspiración conservadora y la aspiración liberal, conseguirán armonizarse cuando, por el impulso de esa corriente que tiende a la fusión final de toda la materia con toda fuerza, se sume a la materia nación a la fuerza federación social.» («La armonización de la corriente socialista con la nacionalista», II, *Revista jurídica de Cataluña*, X, [1904], p. 106).

La influència del positivisme dins el moviment democràtic català és, doncs, un factor de debilitat per a l'esquerra catalana, ja que el que la diferencia de la dreta és bàsicament una concepció, una mentalitat: l'idealisme ⁵.

Almirall havia obert als sectors progressistes catalans les portes del catalanisme i de l'hegemonia política a partir d'un capgirament teòric fet a redós de les referències doctrinals positivistes. Però ara, a començaments de segle, les referències al liberalisme anglès, tan presents en els republicans catalanistes de l'època, són vistes per Alomar com un fre a la mentalitat liberal. El liberalisme anglès no pot ésser per a ell un model alternatiu a la concepció conservadora, perquè hi porta incorporada la claudicació positivista. Cal mirar vers la cultura francesa, encara que «amb un poc menys de Taine i de Tocqueville» ⁶, matisa.

El seu raonament es basa en el fet que el positivisme, en política, ens subordina a la realitat i ens impulsa a reproduir-la. I allò que ha de fer el liberal és capgirar-la. El mètode científic (positivista) no ha d'ésser traslladat fora del camp dels coneixements causals necessaris, no ha de condicionar la construcció voluntària ⁷. La perspectiva del científic és conèixer la realitat, el polític ha de conservar-la o de transformar-la. Es tracta de fer una elecció, no de conèixer una dada.

Fer viure una societat significa crear i destruir alhora. «Quan es tracta d'imposar una política nova es tracta sempre de destruir una política vella, o sigui una realitat, una cosa més o menys conforme a la història, però realitat a la fi! I aquesta realitat té sempre títols per justificar el seu dret a l'existència.» ⁸ Obrir pas a la història vol dir

5. «L'actual esquerra nacionalista [es refereix al Centre Nacionalista Republicà], per a mi, pateix del seu origen dretista; pateix d'ésser una antiga fracció del comunal catalanisme conservatiu [...]. Jo he llegit els discursos parlamentaris, les proclames de míting, els articles periodístics de l'esquerra catalanista, i sempre hi he vist la mateixa nota: un academicisme d'ateneïstes que professen, per principis, una democràcia temperada, un esperit llibresc, compromès a ésser realista, positiu, inspirat en la naturalesa de les coses, liberal d'escola i doctrina més que d'agressió. Tot el mal ve d'una educació falsa i viciosa, que ha desvirtuat la visió. Aquesta educació és el positivisme polític congriat per una banda en l'individualisme de Spencer, per altra en el sistema històric de Taine. El mal de Taine és el gran patiment de l'esquerra catalana.» (G. ALOMAR, «L'escola filosòfica del catalanisme» (Utopies i paradoxes), [1907], dins *El futurisme i altres assaigs*, pp. 85-86.)

6. *Ibid.*, p. 88.

7. «El positivisme és un utilíssim i transcendental procediment, on es basa tota la ciència moderna. Però el positivisme no ens mostra la veritat actual per a imposar-la com a norma futura i eterna! Tot el que hi ha de genial, d'heroic, de dictador en les revolucions humanes, s'escapa als procediments experimentals com s'hi escapa l'admiració, que ja no és crítica, dels grans poetes. Predir un eclipsi és cosa fàcil. El difícil, el greu és provocar-lo, fer-lo.» (*Ibid.*, p. 87.)

8. *Ibid.*, p. 87.

enfrontar-se amb la realitat, refer-la, moguts per la voluntat de realitzar el que encara no existeix, que és ideal, i per tant per la voluntat de fer inexistent el que és real. La realitat present no és una guia per saber com hauria d'ésser la realitat futura, només l'ideal és un patró per mesurar les accions polítiques. «La llei futura no s'obté precisament sempre de la llei actual, sinó que sovint es produeix contra ella i a costa de la seva destrucció.»⁹

Per això cal abandonar el positivisme en política i situar-lo al seu lloc: el coneixement científic. Cal fer la història, que es mou sempre guiada pel conflicte de l'home amb la natura per tal de dominar-la¹⁰, ja que «la naturalesa no té una sola forma, sinó infinites i es pot molt bé apel·lar a la naturalesa de demà contra la d'avui, com s'apel·la un dia a la d'avui contra la d'ahir.»¹¹

Aquesta història de lluita permanent entre el factor progressiu i el factor conservador es descabdella moguda «pels dos grans principis: l'evolució en el procediment, la unió total en el fi»¹². Reforma social i objectiu d'harmonia social són els principis que donen un sentit racional a la història. «Tota la història moderna es va reduint a una sèrie de grans intents col·lectius envers aquell ideal d'unió i solidaritat»¹³ en l'impuls vers un nord: «l'ideal de perfeccionament indefinit». Aquest ideal fa moure la història i dóna la força per vèncer la inèrcia conservadora de l'escola positivista. L'harmonia és un objectiu permanent i, per tant, inabastable, però és el motor per assolir els objectius abastables.

L'harmonia significa unió i solidaritat i es realitza a partir de l'internacionalisme, que fa possible harmonitzar l'impuls renovador i idealista del socialisme. I això es pot produir a través del federalisme¹⁴. Alomar reprèn en un cert sentit les tesis pimargallianes, tot introduint-hi el concepte de nació amb un significat social, en comptes del juridicoestatal que li atorgava el patriarca federal.

9. *El futurisme* [1904], p. 24.

10. «La història és una lluita sempiterna de dues forces, de dues voluntats: la natura i l'home; des dels primers agricultors i els primers navegants, és un esforç per vèncer aquella adversària o per domar i aprofitar les seves formes mateixes.» (G. ALOMAR, *El futurisme*, p. 21.)

11. *Ibid.*, p. 21.

12. *Ibid.*, p. 38.

13. *Ibid.*, p. 39.

14. «El principi de les nacionalitats s'harmonitza amb el de la tendència a la integració i a la unió per medi de la corrent federativa, veritable aplicació internacional del principi de la unitat en la varietat. Els elements nacionals tendeixen a unir-se, però no per la imposició d'una sola modalitat que assimili les altres, sinó pel conveni mutual i lliure, de totes, creant la força del tot per la força integradora de cada part. [...] La corrent federativa és també la que defensa la vigorització i el foment de l'energia de cada personalitat nacional i fins de cada organisme parcial, des de la ciutat, primera forma de la vida política, fins a la humanitat entera.» (G. ALOMAR, *El futurisme*, p. 51)

L'ideal teòric de fer coexistir la realitat i l'ideal sota l'impuls del progressisme mena vers un horitzó harmonitzador del nacionalisme i del socialisme. I aquest és el propòsit dels liberals. Per fer-ho cal mirar endavant i no deixar-se sotmetre pel positivisme. Cal ésser liberals de la reforma, del demà, de l'internacionalisme, de l'ideal, del progrés. Cal ésser futuristes.

3. El futurisme

Així, en cada època històrica hi ha un moviment de progrés que, encara que canvia en el temps, està dotat de la continuïtat d'un mateix esperit.

«Hi ha sempre una escola liberal que va renovant-se; un liberalisme que expressa la concepció de l'immediat avenç en sentit de llibertat, segons l'aptitud actual dels pobles per a rebre'l i la força intel·lectual dels pensadors per a imaginar-lo [...]. I jo, si el nom de lliberal vos sembla prostituït, indigne de la nostra esquerra, no veig inconvenient a dir-me també llibertari, encara que jo mateix m'hagi inventat una qualificació: futurista.»¹⁵

Dos estils diferents s'acaren i donen lloc a dues escoles: la conservadora i la futurista¹⁶, la positivista (els fets, la terra, el passat, la pàtria i la religió) i la idealista (el futur, la renovació, la llibertat i la plena expansió de la condició humana). I en aquest procés de retrobament més ple de la pròpia personalitat hi ha dos moments: «un moment negatiu i un moment afirmatiu. L'un nega l'actual, l'altre afirma i formula més o menys distintament el futur. Sols els qui arriben al segon arriben a sentir clarament el pas de la vida. Són ells, són els futuristes»¹⁷, són els qui més enllà de la rebel·lió saben construir el futur.

El futurisme no és, doncs, una escola concreta situada en un temps delimitat. És el gran moviment universal i etern del canvi, mogut

15. G. ALOMAR, «L'escola filosòfica...», dins *El futurisme*, pp. 83-84.

16. «Per llei natural hi ha en les societats, com en tot, dos elements, dues manifestacions cabdals, dues fórmules d'expressió humana que, aparentment, són de conciliació impossible i paradoxica. Heus aquí aquests dos mons que amb llur convivència teixeixen eternament la història: l'un d'ells, amb la vista girada enrere, s'alimenta de la tradició, adora les sagrades herències, pren esment escrupolós en la conservació dels vells sagraris [...]. Son esperit s'abeura en una font inesgotable: ahir. Un infinit la cobreix de son ala: el passat [...]. Però vet aquí que l'home sent despertar sobtadament una novella força en el fons inescrutat del ser [...]. ¿Qui no l'ha sentit poc o molt, segons l'energia immanent de cada natura, aqueix impuls propi que reacciona contra l'impuls rebut, es subleva contra l'educació, desment amb valentia l'ensenyança apresca, prodama coratjosament la independència del propi esperit?» (G. ALOMAR, *El futurisme*, pp. 19-20)

17. *Ibid.*, p. 21

sempre per minories inactuals, per tal de recrear la naturalesa segons la voluntat humana, per tal de fer la història i deixar d'ésser solament criatures passives sotmeses al que existeix¹⁸. El futurisme és el nom genèric del moviment de la llibertat i del progrés que té com a objectiu capgirar la societat, vèncer la inèrcia conservadora, universalitzar i alliberar els cervells, fer, de l'ésser humà, el senyor del propi futur, i, dels destins de la Humanitat, els de la màxima llibertat i plenitud personal.

El terme «futurisme» fou adoptat per Marinetti, segons sembla després de tenir una certa informació de l'opuscle d'Alomar a través d'una recensió publicada al *Mercure de France*. Aquesta és la conclusió a què arriba Sansone, encara que ell mateix també ha posat de manifest la línia divisòria profunda que hi ha entre els conceptes elaborats per un autor i per l'altre¹⁹. Però aquesta connexió contribueix potser a evidenciar que la relativa imprecisió i el poder evocador que arrossega el mot el feien apte per obtenir un ús ampli i multívoc, tant per als seus satírics detractors com per a aquells que se'n reclamaven seguidors adeptes²⁰. No es tractava solament d'ésser moderns, calia ésser forjadors del demà, columna de foc, ultraistes, anar sempre més enllà de l'avui. Calia ésser molt més que modernistes: calia ésser l'avantguarda permanent i arborada del futur.

4. Aristarquia i avantguarda: les «elits»

Els canvis de la vida social no es produeixen per obra de forces tel·lúriques o mecàniques. La clau de la història resideix, segons Alomar, en la dialèctica natura-persona, fets-voluntat, i en el triomf successivament reiterat de la persona, que converteix en natura la seva voluntat. La història és obra humana, fruit de la voluntat i no de la necessitat. La història sempre és obra de seleccions.

Hi ha dues menes de persones creadores de futur, totes dues ferment de canvi i de progrés: el revolucionari i el poeta, tipus humans derivats del romanticisme, són els motors de la història. Són els re-

18. «Per això el futurisme no és un sistema ocasional o una escola del moment, pròpia de les decadències o de les transicions, no: és tota una selecció humana, que va renovant a través dels segles les pròpies creences i els propis ideals, imbuïnt-los sobre el món en un apostolat etern. És, en fi, la convivència amb les generacions del demà, la previsió, el pressentiment, la pre-creença de les fórmules futures.» (*Ibid.*, p. 26.)

19. G. E. SANSONE, «Gabriel Alomar i el futurisme italià», dins *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Basilea, 22-27 de març de 1976), Montserrat: 1977, pp. 431-457.

20. J. MOLAS, *La literatura d'avantguarda. 1916-1938*, Barcelona: 1983, esmenta diverses revistes que adoptaren com a títol *Futurisme* o *La Columna de Foc*, «un títol d'empenta fichteana, o si més no carlyliana, que exercí una rara fascinació sobre la joventut meitat regeneracionista i meitat avantguardista del país» (p. 25.)

bels que albiren i obren el món nou ²¹. Per definició el futurista és sempre inactual, és minoria. Quan deixa d'ésser-ho és perquè ha reeixit a introduir en la natura la seva voluntat de progrés. I aleshores sorgirà una nova minoria renovadora. Alomar clama per l'alçament d'una aristocràcia futurista que basteixi el futur, per l'aplegament d'una minoria modernista i renovadora que assumeixi el seu caràcter d'avantguarda.

«Vull parlar de la reconstitució de les aristocràcies, o, millor dit, de les aristarquies; la integració de la humanitat, igualant la vida, permetrà extreure d'entre la massa total les seleccions amb tota puresa.» ²² Els futuristes són una selecció, un estol de combatents de l'ideal de la creació de la nova societat. «Sempre, sempre, els moviments nous, destinats a florir i a fruitar un dia, comencen per la iniciació d'uns quants escollits. Són per de prompte el patrimoni d'una *aristia* social que s'isola de les majories i es fa conscient de la novella idea.» ²³ «No hi ha sistema progressiu, o sia sistema dinàmic, creador, iniciador, sense l'existència de seleccions» ²⁴, perquè «la selecció o aristarquia està encarregada d'imaginar, formular i, en fi, crear, la nova encarnació de l'ànima política, presentant-la com a punt d'aspiració de tots els ciutadans.» ²⁵

Les persones, doncs, s'ordenen en dues categories: la massa i l'aristarquia, tot reprenent la veu usada per Pompeu Gener ²⁶. En un esquema molt deutor de la mentalitat modernista, Alomar considera que les burgesies s'han interposat sempre entre les seleccions i el proletariat, per tal d'evitar que «se produzca el Estado nuevo, que debe nacer de una unión entre selecciones y masas» ²⁷. Per això, per a

21. G. ALOMAR, *El futurisme*, pp. 33-34. «Els uns s'han nodrit en l'afirmació d'una futura i absoluta transgressió de les lleis humanes actuals, han predicat la instauració definitiva d'una nova fórmula que assegurí la igualtat per a tothom en el fruïment de la vida»; els altres [...] «desconfien profundament de la vida, no creuen en la redempció del món visible i es refugien en un món de somni que ells mateixos es forgen a l'atzar de la fantasia. Contra l'imperi inexorable de la natura proclamen el regne ocult d'una potència espiritual que sols ells perceben [...]. Aquestes dues categories han format el món actual i les nostres generacions en són filles directes.» (Cf. Una primera elaboració, més simple, de la rebel·lió futurista en «Els dos esperits» (1898), dins *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, pròleg i edició de Vicente CACHO VIU, Barcelona: 1984, pp. 185-186.

22. G. ALOMAR, *El futurisme*, p. 42.

23. G. ALOMAR, «El lliberalisme català», II [1904] dins *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, p. 291.

24. *Ibid.*, p. 292.

25. *Ibid.*, p. 293.

26. «Las masas, por sí solas, son “religiosas”, estancadas, estacionarias, inmovilistas, estáticas; divinizan las tradiciones; como no conocen el más allá de los caminos humanos, arraigan con fuerza en los campamentos; se “vegetalizan”, se vuelven árboles, tienden a convertirse en “tierra”, elemento geográfico, lugar, espacio.» En canvi, les seleccions espirituals «tienen por aspiración una eterna marcha hacia adelante» (G. ALOMAR, *La política idealista* [1923], pp. 26-28.)

27. *Ibid.*, p. 28.

l'aristarquia, per al progressisme, «el primer inconvenient és el des-acord entre els intel·lectuals i la massa»²⁸. Perquè ells són la força de les nacions: «Los gobernantes [de l'ideal] son el alma de las naciones, y las masas son el cuerpo»²⁹.

Hi ha dos tipus de gent d'avançada, dirà anys després, dos tipus de no conformistes: «Los no conformistas del alma (las selecciones siempre inquietas, dinámicas, futuristas [...]) y los no conformistas del cuerpo (proletarios conscientes de su sufrimiento injusto, en comparación con los que se aprovechan del fruto de su trabajo)»³⁰. Aquesta és l'aliança del futur, el bloc social que ha de forjar la història que s'ha d'escriure.

La història entesa com a lluita permanent entre l'immobilisme i la marxa endavant, entre el fre i el progrés, és la vida d'un país. L'evolució és el sentit de la vida, i la revolució és una de les vies per la qual transita l'evolució. «La revolución es un momento de las evoluciones, comprendido dentro de ellas; es el momento en que, para saltar de un grado inferior a un grado superior, es preciso derribar un obstáculo interpuesto en el camino.»³¹ Tots els règims polítics intenten adaptar el seu poble a llur lògica, però com que els règims són estàtics, a diferència de la nació, que és dinàmica, han de generar una elasticitat suficient per poder mantenir-se; quan no se'n produeix prou, és a dir, quan l'evolució no és ja possible, esclata la revolució³². Per això Alomar era republicà, ja que el règim republicà és el que té més facilitat per assimilar el canvi evolutiu³³ i fins i tot per incorporar els impulsos revolucionaris³⁴, perquè aquests «no son más que aceleramientos de la evolución, por una mayor intensidad de vida»³⁵.

La concepció ideològica d'Alomar s'ancora en el món intel·lectual de la Barcelona de començaments de segle, en la barreja d'individualisme, de rebel·lió social, d'universalisme i el d'aristocràcia de la intel·ligència. Però aquest ambient ideològic no és una novetat a l'Europa de l'època, més aviat entronca amb aquelles àrees culturals que des de Nietzsche a Ibsen i des de Wagner a Kropotkin evidencien una represa del romanticisme, bàsicament d'arrel alemanya, davant el positivisme, i que a Catalunya va introduir, entre altres, Joan Maragall. D'ací deriva la

28. G. ALOMAR, *Negacions...*, p. 11.

29. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 37. «El pueblo es una gran copa vacía, en la cual las selecciones vierten el contenido de su alma.» (*Ibid.*, p. 38.)

30. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 22.

31. *Ibid.*, p. 29.

32. «En esa antagonía entre régimen y nación llega un momento en que la nación [...] va a lograr la victoria. Por encima del dique obstructor de la evolución va a saltar la ola purificante de la revolución.» G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 71.

33. L'Escola i el Parlament són els dos mitjans principals per a aquesta evolució (Gabriel ALOMAR, *Catalanisme socialista*, [Barcelona: 1910, p. 12].)

34. «Voldria una revolució que ens portés l'imperi de l'evolució.» (G. ALOMAR, *Catalanisme socialista*, p. 12.)

35. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 72.

seva teoria elitista i la primacia que atribueix a les seleccions espirituals, tot establint un tractament del tema a mig camí entre el modernisme i el noucentisme; d'ací també la defensa de la coincidència de fons entre els intel·lectuals, com a subjecte social autònom, i el poble.

Alguns d'aquests trets coincideixen amb expressions orsianes del noucentisme, però caldria subratllar un fet que distingeix Alomar: la voluntat de connectar les seleccions civils amb la massa davant la burgesia. O, si volem l'expressió, d'una manera potser més primària, d'una actitud antitradicionalista, antimilitarista i anticlerical³⁶, fet que el situa en una altra constel·lació ideològica, producte potser de viure intensament molts dels valors del modernisme. Alomar bastí la part més important de la seva concepció en l'etapa de pas del modernisme al noucentisme, en què reelaborà, com el grup d'*El Poble Català*, molts dels temes modernistes. Així, és un precedent directe dels noucentistes progressistes, que de manera immediata o mediata es van nodrir de les idees exposades per Alomar. És un classicista, un apassionat de la ciutat i un enemic de la ruralitat³⁷, un partidari de la irradiació universal (imperialista) de la cultura. Es defineix com a «imperialista [...]. I arbitrari, i civilista, i cosmopolita i classicista»³⁸. És a dir, noucentista. ¿No és el noucentisme, pres globalment, el resultat d'una evolució del modernisme, a la qual alguns integren una concepció conservadora i burocràtica orsiana, més que un trencament total amb aquest?

Però Alomar és un esperit d'avançada, un partidari del progrés, un fervent defensor de la connexió entre la selecció espiritual i la massa per tal d'infondre-li l'esperit de rebel·lió, un teòric de la revolta i del futurisme. Hi ha, doncs, un punt de ruptura ideològica amb D'Ors, Carner o Bofill. És d'una altra escola. Alomar pertany a la tradició que des de Luter a Robespierre, des d'Espàrtac a Bruno s'identifica amb la rebel·lió i la llibertat, diferència que no és de matís.

«Soy, pues, “demócrata” y “aristárquico”, conceptos, según mi opinión, inseparables. El puebloejército marcha: pero los conductores (“demagogos”) les señalan las vías que él no conoce y le infunden “voluntad de marcha”»³⁹. I, encara, «las democracias son la masa en la cual se moldean o cincelan las aristarquías. Insistimos: “democracia” y “aristarquía” son ideas que se completan. Y yo no sé imaginar la una sin la otra; son contiguas y correlativas.»⁴⁰

36. «La qüestió militarista [...], junt amb la qüestió religiosa [...], és l'afició principal del meu temperament i el blanc de tota la meua agressió.» (G. ALOMAR, «L'Escola filosòfica», dins *El futurisme* (1970), p. 83). Cf. També la 2a i 3a part de *La política idealista*.

37. «La meua obra personal dins del catalanisme ha estat [...] allunyar del ruralisme originari el sentiment col·lectiu o nacional de Catalunya, acostant-lo al ciutadanisme de Barcelona.» (G. ALOMAR, *Catalanisme socialista*, p. 8.)

38. J. L. MARFANY, *Aspectes del Modernisme*, p. 259.

39. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 26.

40. *Ibid.*, p. 39.

Hi ha diversos noucentismes. Alomar, Serra i Moret, Campalans se situen en un noucentisme diferent de l'oficial. Per això potser, perquè políticament i ideològicament era «enemic», fou marginat, atacat, ignorat. Alomar fou un dimoni per als cacics de Mallorca, però, el seu nom fou esborrat també de la cultura oficial de Barcelona, controlada pels catalanistes conservadors. Com diu Marfany, Alomar fou «una de les víctimes més il·lustres del Noucentisme», potser perquè n'era un dels creadors teòrics⁴¹. I així resulta menys estrany que el 1923 Campalans i Serra el facin president de la Unió Socialista, grup d'arrel noucentista orientat a bastir un moviment que transcendeixi la política obrerista per tal que el socialisme sigui expressió de ciutadania, forjat a través de la reforma i de la cultura. Les diferències ideològiques entre els noucentistes resulten evidents, la qual cosa fa pensar que, més enllà d'un canvi cultural entre modernistes i noucentistes, potser es produí alhora una ruptura ideològica dins del modernisme i dins del noucentisme a partir de la qual s'esdevingué un canvi d'hegemonia ideològica.

Alomar creu en el caràcter motor de la intel·lectualitat, que ha d'esdevenir *intelligentzia*, ja que és la forjadora dels nous ideals, la política és pedagogia. El recurs al caràcter dirigent de les elits com a motor de la història és un tema d'època en tots els països europeus. Des de Carlyle a Nietzsche, des de Mosca a Pareto, des de Kautsky a Lenin, trobem el tema de manera constant. Les «persones superiors» o les avantguardes remouen la realitat, eduquen la massa i fan excel·lir les seleccions espirituals.

Per a Alomar, la relació entre aristarquia i massa és una relació permanent. La massa constitueix una categoria social estable, substancial a l'espècie humana, que pot aspirar a alliberar les seleccions que porta dins i a participar en l'elaboració del contingut ètic de la societat. Però per definició la massa no serà mai selecció, encara que com més irradiació de la cultura rebi més alt serà el seu nivell moral i també el valor de les seleccions que generi.

5. Ciutat, nació i pàtria

L'indicador més adient de la qualitat de l'elit és la ciutat, on trobem la primera selecció d'un país, ja que «la capital [és] el punt on afluïxen com a artèries les riudes de l'energia dispersa»⁴². La ciutat és el centre de l'impuls renovador, del progrés. «No se olvide que todo progreso se debe a la iniciativa de las selecciones y que, por lo mismo, los movimientos revolucionarios son obra de las ciudades,

41. J. Ll. MARFANY, *Aspectes del Modernisme*, p. 253.

42. G. ALOMAR, *El lliberalisme*, p. 292.

donde por razones obvias se han concentrado las minorías que han bebido los ideales nuevos o han ideado las doctrinas del porvenir.»⁴³ L'esquema de la *polis* de la cultura clàssica, grega i romana, hi batega: «La Ciudad clásica era el coronamiento de la cultura más perfecta que se haya conocido»⁴⁴. Per això la gradació de perfecció no és «Región (ruralidad), Ciudad, Nación; sino, muy diversamente, esta: Región, Nación, Ciudad. Así pasó en la cultura helénica; así pasó también en la romana, que se llama romana porque la Ciudad es su gran característica»⁴⁵. Hi ha, doncs, una connexió íntima entre seleccions, progrés i ciutat. El progrés es troba a les mans de les ciutats. O bé, dit d'una altra manera: la batalla del progrés es ventila tant dins la ciutat com en l'àmbit de l'esforç, perquè aquesta dirigeixi i transformi la nació.

Així, la ciutat és l'eix i la punta de llança de tota societat. En un cert sentit, n'és l'estadi superior⁴⁶. Les nacions necessiten la ciutat per viure, car és llur esperit. «Por esto, para juzgar no ya sólo de la vida que lleve en sí un movimiento cualquiera de reivindicación autonómica, sino hasta de su legitimidad, de su transcendencia para la civilización universal, basta examinar la índole social de su ciudad motriz, la naturaleza de la selección intelectual que haya iniciado o encaminado aquella aspiración.»⁴⁷ La vida de tota nació té, per tant, una lògica interna que deriva del seu centre motor. «Todo regionalismo [...] se funda en un nuevo centralismo.»⁴⁸ Tota nació viu vertebrada per una ciutat-capital que expandeix la seva civilitat i la ciutadania pel país. D'aquí que la ciutat sigui vista per Alomar com l'excel·lència de la nació, que permet de contrapesar el caràcter conservador de la natura⁴⁹. Barcelona, és doncs, la concreció i l'avant-guarda del catalanisme⁵⁰.

43. G. ALOMAR, «La harmonización...», III, *RJC*, X [1904], p. 325.

44. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 177.

45. *Ibid.*, p. 177.

46. «En realidad las colectividades nacionales no pueden llamarse verdaderamente constituidas o concrecionadas, personalizadas, hasta que, viéndose agrupadas alrededor de una urbe que sea su núcleo de vida, su espíritu, su voz, han llegado a tomar conciencia de su propio ser, formulando sus aspiraciones y manifestando sus sentimientos.» (G. ALOMAR, «La harmonización...», III, *RJC*, X [1904], p. 325.)

47. G. ALOMAR, «La harmonización...», III, *RJC*, X (1904), p. 325.

48. *Ibid.*, III, *RJC*, X (1904), p. 325.

49. «Todo verdadero nacionalismo, pues, implica el reconocimiento de un centro de vida de donde irradie hacia la periferia no sólo el instinto de conservación nacional, el impulso afirmativo de la propia esencia colectiva, sino también la reacción o la rebeldía contra la inercia de la tradición, contra las rutinas heredadas y maquinales, cuando éstas han dejado de estar en la armonía con la última depuración de los conceptos de justicia, de libertad o de vida». (La harmonización...», III, *RJC*, X [1904], p. 328.)

50. «Podríem sintetitzar un poc —el temps ja ho permet— l'evolució total de nostre catalanisme... No, no: he posat un gran borró sobre la paraula "catalanisme", i he escrit en majúscules aquesta paraula, que ja és hora de proclamar, molt més pròpia: BARCELONISME; és a dir, florida de la Ciutat, no ja de Nació. Doncs bé, els tres períodes del nostre moviment són: I. Regionalisme; son verb: els Jocs Florals; sa Seu: Catalunya. II. Nacionalisme; son verb: la Solidaritat; sa Seu: Espanya. III. Ciutadanisme; son

Alomar arriba així a una concepció de la Catalunya-ciutat, que serà represa per tot un sector de la teoria política catalana, en especial en el noucentisme. La ciutat és el punt d'excel·lència, el graó més alt de selecció humana (respecte a estadis inferiors i anteriors en el temps). La ciutat és sempre culminació del procés de perfecció de les persones i dels pobles.

Anant més enllà encara en l'elaboració doctrinal, anys més tard desmunicipalitza el concepte de ciutat i l'espiritualitza: aleshores la ciutat serà formada per les seleccions d'una nació. No es tracta ni del municipi en la seva globalitat, ni dels habitants de l'urbs: «No todo Municipio es órgano de Ciudad; ni tampoco la Ciudad, como abstracción implícita del alma nacional, reside materialmente en una urbe concreta»⁵¹. La ciutat és el conjunt dels qui infonen l'ànima de futur, dels ciutadans. La ciutadania és la selecció moral d'una nació.

El catalanisme regionalista primerenc havia donat pas al catalanisme nacionalista; però, per a Alomar, calia obrir el tercer estadi: el catalanisme ciutadà, que més tard qualificà com a catalanisme socialista. La ciutat ha adquirit el pes irrenunciable a dirigir, a arrossegar la nació. I, dins la ciutat, la selecció humana, els ciutadans, han d'empènyer. Els intel·lectuals han d'ocupar el lloc dirigent, conductor i formador de les masses, tot marginant el pes mort de la tradició i de la burgesia⁵².

La ciutat és, doncs, el centre de l'ideal personal, nacional, universal.

«La ciudad, la metrópoli. He aquí el órgano donde germina y se formula la aspiración universalista. El campo, las provincias, la región. He aquí el órgano de la tendencia contraria. La ciudad, pues, órgano primordial del derecho público y al mismo tiempo summum de complicada perfección que corona, como una flor, el árbol de las naciones y las razas, señala la concreción del pensamiento universal y totalista; es órgano del individuo y de la humanidad a un tiempo, probando la identidad final de las entidades.»⁵³

verb: la nostra joventut; sa Seu: Barcelona, és a dir, el món.» I continua: «Imagineu el goig de poder dir indiferentment Barcelona o Catalunya com a indicacions d'una mateixa ciutat, ànima de tot un món; tal com se digué de Roma; i de considerar la ciutat no ja com a producte material o conseqüència d'una nació, sinó a la nació com a producte espiritual, emanació o creació (en termes teològics) de la nostra ciutat.» (G. ALOMAR, *El futurisme*, pp. 89-90.)

51. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 196.

52. «A un lado están los agresivos, los activos, los iniciadores, los afirmativos, los dinámicos; al otro, los defensivos, los pasivos, los contempladores, los estáticos. A un lado los universales, que son los personales; al otro, los provinciales, los regionalistas. Como se ve estas dos almas son la forma actual de aquellas dos tendencias eternas a que aludía y que hacen chocar en perpetua lucha lo pasado con lo por venir». (G. ALOMAR, «La harmonización...», IV, *RJC*, XI [1905], p. 581). Un paràgraf que evidència el regust nietzscheà de la concepció alomariana.

53. G. ALOMAR, «La harmonización...», IV, *RJC*, XI [1905], pp. 581-582.

«Pero entre la ciudad-cósmica, genérica, y la ciudad personal, específica, existe un organismo de transición, un ligamen: la nacionalidad.»⁵⁴ Per això existeix una ciutat profunda i, alhora, una tensió inevitable entre la nació i la ciutat. «Por esto entre la nación y la ciudad hay una ponderancia de fuerzas y un cierto antagonismo, que cuando se resuelve a favor de la nación produce los pueblos refractarios, reclusos, defensivos, hostiles y estacionarios; y cuando se resuelve a favor de la ciudad origina los pueblos influyentes, agresivos, irradiadores, agentes, inestables y evolutivos.»⁵⁵ «Por medio de esa ciudad, alfa y omega de toda política y de toda cultura, cada nación aporta su palabra, su voluntad, su sentimiento, su idea, su tonalidad, su afirmación, su color a la gran selección universal. De todas esas notas, de todos esos verbos, se va formando otra selección superior, resultado quintaesencial de esa lucha de espíritus en que se prueba la energía de cada nacionalidad y de cada raza.»⁵⁶

La ciutat és, doncs, el resum i la selecció d'una nació⁵⁷. Per això el cas de Catalunya no té res a veure amb els d'altres nacionalitats europees, que, sense ciutat, han estat menades per la història a ésser natura, preses fàcils d'aus més poderoses.

La nació és, per tant, i en la mesura que té vida, ciutat, futur, universalitat.

«La pàtria, com a idea, per si sola, és un ideal d'ahir, una consagració del passat, una petrificació de l'actual en nom de la tradició i el patrimoni. Nosaltres, que no sentim la vibració de no sé quines fibres al pas de les banderes onejants, ni revestim de coloraines el balcó durant les processons que correnen la multitud, hem de crear una nova encarnació de la pàtria; i més que la veneració supersticiosa tributada als pares que dormen en les tombes insonores, eternalment buides, hem d'adorar, en personificació inspiratriu i reconfortant, la munió incògnita dels fills que vindran a reprendre i a eternitzar la nostra obra, més enllà de les centúries, girant a un llevant cada dia més lluminós i esplèndid.»⁵⁸

54. *Ibid.*, p. 582.

55. *Ibid.*

56. *Ibid.*

57. «La ciudad [és] el órgano donde se asienta, por excelencia, el espíritu nacional, en sus tres formas de sentimiento, ideal y voluntad; y en la construcción secular de ese órgano habrá de ver reflejada la fuerza íntima y la vitalidad de cada nación; y de la mayor o menor energía de ese órgano habrá que indicar la suerte futura de su respectiva materia nacional.» («La harmonización...», V, R/C, XII [1906], pp. 539-540.)

58. *El futurisme*, pp. 55-56. «Després de l'ideal clàssic de la Pàtria, que perpetua l'amor adoratiu als Pares, el cristianisme instaurà l'ideal de Pàtria, de fraternitat, que confon els germans en una sola pregària i una sola vida davant del Pare comú. La nova orientació del món se constituirà, deixeu-m'ho creure, sobre l'ideal que podríem dir de Filia, l'ideal dels fills que vindran, que dormen encara esperant l'hora d'aparèixer sobre l'orient, en un matí de llum i de vida.» (*Ibid.*, p. 56)

Una idea que desvetlla el record d'un tarannà idèntic expressat per Campalans: «Catalunya [...] no és la història que ens han contat, sinó la història que volem escriure. No és el culte als morts, sinó el culte als fills que encara han de venir»⁵⁹.

Tot oblidant Burke, per al qual la nació relliga els morts amb els vius i els qui han de venir, i tot anant més enllà de Renan, per a qui la nació és un contracte permanent (plebiscit) entre els vius, Alomar situa el projecte de futur, per als fills, com l'element fonamental de la nació. Com a revolucionari liberal, com a catalanista socialista, creu en la necessitat de sotmetre les tendències tradicionals, sempre renovades per la conversió en natura dels ideals triomfants. Per això la Pàtria (el passat, la tradició, la natura, els pares) ha de deixar pas a la Ciutat, avançada i selecció de la nació (el progrés, el futur, la llibertat, els fills). De la dialèctica entre natura i ideal, entre tradició i canvi, entre nació i ciutat, entre pàtria i filia depèn el futur de la persona. La llibertat necessita que la ciutat i la filia s'imposin en els equilibris de la vida social, successius i canviants, ja que només en la mesura que ho facin convertiran l'ideal en natura, el projecte en realitat i el futur en present. La nació aleshores tindrà plenitud de vida.

6. El catalanisme

Gabriel Alomar es defineix sempre ell mateix com a català i com a catalanista. Com a català de Mallorca, es reconeix com a membre integrant de Catalunya, perquè Mallorca forma part de Catalunya. La realitat del Països Catalans és un element estable del seu ideari: «Veieu-la bé, la nacionalitat catalana, espargida i esquarterada a través de les costes llevantines d'Espanya, i més enllà del mar, i fins més enllà de la frontera francesa»⁶⁰.

Els diferents nivells de consciència nacional de la Catalunya gran fan que la voluntat de bastir un projecte polític per a tota ella resti encara lluny. I potser aquesta és una raó que permet explicar la importància que atorga a la seva pertinença al moviment de la Catalunya de l'ideal, que expressa la ciutat, i en concret Barcelona. Per això durant la discussió de la Constitució del 1931 defensà la possibilitat de la federació entre regions autònomes, amb l'esperança de connectar Mallorca a Catalunya i situar-la, per tant, sota la influència del moviment catalanista peninsular progressiu.

El catalanisme és un *moviment plural*. Alomar, en una forma que no pot sorprendre si recordem la seva distinció entre positivisme i idealis-

59. R. CAMPALANS, «Per l'acabament de la tragèdia» (1923), dins A. BALCELLS, *Ideari de Rafael Campalans*, Barcelona: 1973, p. 56.

60. «El Verb de Catalunya» (1906), dins A. LLULL, *El mallorquinisme polític. 1840-1936*, vol. I, p. 112.

me, veu en el catalanisme dos grans corrents. «Jo hauria fet notar que hi ha dos llibres, en la renaixença catalana, representatius de les dues maneres originals i de les dues fonts del catalanisme; aquests dos llibres són: *La tradició catalana* d'en Torras i Bages i *Lo catalanisme* de l'Amirall.»⁶¹

La voluntat d'emancipació i de llibertat individuals porta Alomar a afirmar la llibertat nacional. És un mateix deler, un mateix ideal. Per això l'autonomia política no té res a veure amb l'autonomia local. Entre elles no hi ha una diferència de grau, hi ha una diferència de naturalesa⁶².

En les seves arrels, el catalanisme és un aspecte de la lluita per la llibertat humana. Per tant, en la tria entre les dues concepcions del catalanisme (la carlina, reaccionària i agrària; i la liberal, progressista i ciutadana) no hi ha dubte. El jacobinisme «fou l'explosió de tota una cultura ciutadana: París, imposant-se a la pseudofederalitat girondina, darrera transacció del París futurista amb la França vella, suprema intransigència de la ciutat proterva amb la garriga devota i retardatària. Si el nostre catalanisme, o fins i tot el nostre federalisme, ha d'ésser comparable al federalisme bordelès o normand, jo no sóc catalanista»⁶³. Perquè, en darrera instància, «los derechos nacionales están condicionados y limitados por los derechos individuales y [...] sólo a condición de completar la obra de libertad personal y de mejora de vida a beneficio de cada ciudadano se puede hablar de reivindicaciones nacionales o étnicas»⁶⁴. La realització de la lli-

61. «A Catalunya des del que anomenarem la seva mort civil, des de l'atuïment de la seva personalitat política per l'hegemonia castellana, va bategar sempre amb més o menys força, un esperit de protesta [...]. 1640 i 1714 són manifestacions aparentment diverses de tal protesta, com ho fou l'esperit antifrancès de 1808, com ho foren els nuclis del carlisme tan forts a Catalunya. Així doncs hi ha una correspondència ben íntima entre el Corpus de Sang, el 14 de setembre, el Bruc i Girona i els apostòlics; entre Tamarit, Casanova, Jep dels Estanys i Cabrera. És la Catalunya pagesa i la Barcelona clerical. Mes, d'una altra banda, el romanticisme polític, la teorització constitucional germànica, l'esquerra hegeliana i el krausisme, apareixent a Espanya en un temps revolucionari, [...] combinant-se amb l'esperit persistent de la particularització catalana, iniciaren l'escola federal, Catalunya [...] produïa en don Francesc Pi i Margall la més forta concreció de la política d'esquerra espanyola. I d'aquí les dues "maneres" originals de Catalanisme.» (G. ALOMAR, *Escola*, pp. 84-85.)

62. «La descentralització suposa autoritat *delegada* pel centre, és a dir, cessió parcial d'un dret indiscutible. El nacionalisme, en canvi, suposa la reivindicació d'un dret propi, atropellat o malmès per l'abús d'un poder estrany.» (G. ALOMAR, «Regionalisme i descentralització», III [1901], dins *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, p. 241.)

63. G. ALOMAR, «L'escola filosòfica», dins *El futurisme...*, (1970) p. 86.

64. G. ALOMAR, «La harmonización...», III *RJC X* (1904), p. 322. Això no implica un rebuig frontal dels nacionalismes de caire no progressiu, almenys per definició. Una prova és el seu judici sobre el nacionalisme basc: «El bizkaitarrismo —como la mayoría de las causas nacionalistas, triste es decirlo— es un ideal regresivo, una persistencia del espíritu de la Vendée [...]. Pero si oponéis a ese nacionalismo tecnocrático y xenófobo un nacionalismo militarista y patriotero, de tópico vulgar, aclamado por burócratas y por burguesías olvidadizas e ingratas para con la propia Revolución que las emancipó ¿cómo queréis que no nos parezca superior el sistema perseguido, que tiene por lo menos la pureza de su identidad bravía y contumaz?» (*Política idealista*, p. 222.)

bertat personal és l'únic criteri de progrés, l'únic que serveix per mesurar el valor moral de totes les posicions polítiques.

El catalanisme és un *moviment en evolució* que ha anat canviant amb el temps.

«¿Quina ha estat l'evolució del catalanisme pur, des de son començament? Son primer període fou, bé ho sabeu, romàntic i palingenèsic. Correspon al moment d'esplendor de l'escola històrica i, com és natural, els elements tradicionalistes hi trobaren aire propici [...]. La primera època havia tingut un perill: el ruralisme, conservatiu per essència, gran sostenidor del vell en forma exclusiva, aferrat a les tradicions socials i religioses, i que a Espanya havia estat el més ardent defensor del sistema absolutista. [...]. En canvi, la segona època trobà un nou perill: Barcelona esdevingué el centre natural del moviment i, sentint-se altre cop [...] una ciutat florent i populosa on [...] s'hi formava una nova classe prepotent, que devia sa prosperitat a la riquesa, ben aviat veié convertir-se en afany de conservació i defensa material el que havia d'ésser ideal lliberatiu i modernitzador.»

Ara cal obrir un tercer moment:

«El pensament universal s'adreça en primer lloc a conciliar la llibertat mútua dels individus, i després a coordinar la llibertat de l'individu amb la de la col·lectivitat. Si per una part la corrent socialista és l'aspecte plenament humà d'aquella integració, per altra part la corrent federativa i l'imperialista en són l'aspecte nacional [...]. Jo crec, en conseqüència, que el catalanisme necessita “futuritzar-se”»⁶⁵.

7. El catalanisme socialista

Centrem-nos en aquesta visió plural del catalanisme: el del camp, el de la Barcelona de l'interès i el de la Barcelona de l'ideal, que són tres corrents polítics, però també tres sectors socials i tres moments històrics.

«Hi ha tres castes catalanes; primera: els plutòcrates, que vénen a ser els aristòcrates *parvenus*, rics d'improvisació, sense la forta tradició educativa i aristàrquica dels veritables nobles; segona: els botiguers, la florida menestralia, els burgesos purs; tercera: els proletaris; i aquestes tres castes catalanes han format, sense barrejar-se les unes amb les altres, els tres partits més forts de Catalunya a dalt els regionalistes, enmig els nacionalistes, a baix els radicals. Repari's que podríem dir classificant aquests partits per diferències d'*interès* i no ja per diferències de *principi* o *idea*: a dalt els grans

65. G. ALOMAR, *El futurisme*, pp. 47-48.

industrials; enmig els comerciants de botiga; a baix els treballadors manuals. La indústria, nadiuament conservativa; el comerç, naturalment intermediari; el treball, naturalment no conformista i radical.»⁶⁶

Tres línies i tres moments amb un propòsit subjectiu: que el tercer moment s'imposi com a guia del catalanisme. La tendència del moviment és el pas del regionalisme al nacionalisme i d'aquest al socialisme; de la burgesia a la petita burgesia i d'aquesta als treballadors. ¿No són aquests els tres moments del catalanisme presentats per Maurín i presents també en una part de la tradició ideològica de l'esquerra catalana?

El catalanisme *ha d'ésser un moviment obert*⁶⁷. «El nostre catalanisme no ha d'ésser, doncs, un moviment de reclusió, sinó d'eclosió. Ens hem d'obrir, com una flor que es bada, a les aures del món, a fi que arribi a Catalunya la fecundació desconeguda i misteriosa de d'ideal.»⁶⁸ Ha d'ésser obert a Europa, a la llibertat, al futur. El catalanisme no ha d'ésser separatista de res («o que tinc a glòria ésser tot el contrari d'un separatista»)⁶⁹, en especial no ha d'ésser separatista d'Europa. El problema de Catalunya «és el separatisme d'Europa, no el separatisme d'Espanya. És el separatisme d'Europa per unió excessiva amb Espanya. I aquí està la fórmula suprema de la inferioritat de Catalunya. Fins que Catalunya proclami ben alt la seva unitat supranacional amb Europa, Catalunya no serà capaç d'autonomia»⁷⁰.

El catalanisme ha d'ésser un *moviment creador de futur*, ha de fer possible la direcció social de les seleccions espirituals concentrades en la ciutat. Catalunya existeix perquè Barcelona, la seva ciutat, n'és l'esperó. Els seus nuclis d'avançada la fan moure, malgrat el pes mort de la seva ruralitat i de la seva ciutat de pedra⁷¹.

Per tant, el catalanisme, el motor viu i futurista de Catalunya, *ha*

66. G. ALOMAR, *Negacions...*, p. 9.

67. «Todos estos grupos humanos (región, nacionalidad, Estado) son grados intermedios entre el individuo y la sociedad total. En cuanto estos organismos que son mediales y no finales se traducen en lazos de unión entre hombres y Humanidad, son factores de civilización. Pero en cuanto son murallas de aislamiento son perniciosas entidades contra las cuales debemos luchar con todas nuestras fuerzas.» (Gabriel ALOMAR, *Política idealista*, pp. 208-209.)

68. G. ALOMAR, *El liberalisme*, p. 8.

69. G. ALOMAR, *Negacions...*, p. 8.

70. *Ibid.*, p. 8.

71. «Si a una nacionalitat ressurecta no s'hi troben aquests cenacles, no hi bateguen ànsies de vida extranacional, no s'hi aspira a crear-la per a la posterioritat, no pot dir-se que el moviment de reconstitució té vida plena i segura. Per això em dol el sentir a cada moment comparar l'autonomisme de Catalunya amb el d'altres nuclis nacionals que res tenen de consemblants amb el nostre, i que són protestes de pobles petrificats, girats a l'ahir. És indubtable que una part del Catalanisme té aquesta mateixa provenença: per això nosaltres hem de crear un nou Catalanisme que aspiri més aviat a influir sobre Catalunya, que a deixar-se influir per ella.» (G. ALOMAR, *El liberalisme*, p. 291.)

d'abocar-se a la llibertat. Per això el 1904 crida: «és precís, és urgent, en conseqüència, establir d'una manera franca i claríssima el catalanisme liberal o, millor, el liberalisme català»⁷². I per això el 1910 dona fe del fracàs del centrisme català, de les limitacions del nacionalisme català i crida a obrir el tercer moment: cal incorporar els obrers a la construcció del futur⁷³.

«El fracàs de la nostra esquerra catalana és haver optat sempre com a partit de centre, sense preocupar-se d'aquesta feina que havia d'haver estat la primera de totes: atreure's a una política catalana i afirmativa la massa obrera, adoptant amb sinceritat els seus ideals, que són els de tota veritable esquerra.»⁷⁴

Els obrers han d'assumir el catalanisme com a propi per fer possible aquest tercer moment. Unir liberalisme i socialisme, catalanisme i socialisme. És el futur de la llibertat, de Catalunya, de la persona. «L'única forma de progrés actual és el socialisme. L'única matèria o instrument de progrés actual són els treballadors.»⁷⁵

«El programa seria aquest: reivindicació del catalanisme per als obrers; és a dir, no que el catalanisme faci a favor seu la conquesta dels obrers, sinó que els obrers facin la del catalanisme, entenent per catalanisme la representació de la voluntat col·lectiva de Catalunya. Que els obrers diguin: *el catalanisme som nosaltres*.»⁷⁶

En conseqüència, per a Alomar, «el partit nou, en cas de néixer, ha d'ésser un catalanisme obrer, un catalanisme de tercer moment, completant l'escala de catalanisme que comença en el catalanisme dels rics, o de la Lliga, i segueix en el de les classes mitges o nacionalisme»⁷⁷.

No resulta estrany, doncs, que, des de la seva concepció, la voluntat de llibertat es concreti en la llibertat de les persones i dels pobles (socialisme i catalanisme) en una línia d'universalització. És l'ideal d'unió i de solidaritat. El catalanisme ha de fer excel·lir Catalunya i

72. *El futurisme*, p. 53.

73. «El nostre partit [el CNR] ha resultat un partit de centre, un segon terme de l'escala, comenci's per on es comenci; i com els partits de centre són la característica de la *província*, o sia del burgesisme, eterna estació de passada entre el camp i la veritable ciutat capital; per això la gran culpa nostra és haver fet de Barcelona, de Catalunya, una província. Establim, doncs, una fita més en l'anàlisi que venim fent de la vida catalana: el resultat d'aqueixa política és un *centrisme* burgès, que no pot satisfer ni als restes del gran tradicionalisme català, sien carlins o renaixensos, ni tampoc el gran futurisme d'obers i de radicals. És un centrisme que en diríem de rata pinyada, que vol ésser aucell entre els aucells i rata entre les rates.» (G. ALOMAR, *Negacions...*, p. 4.)

74. G. ALOMAR, *Negacions...*, p. 9.

75. G. ALOMAR, *Catalanisme Socialista...*, p. 9.

76. G. ALOMAR, *Negacions...*, p. 11.

77. *Ibid.*, pp. 12-13.

les seves seleccions en el món. El catalanisme, liberal i socialista, és universalista⁷⁸.

Per aquesta raó *el catalanisme entronca amb Europa* amb l'ideal, amb l'universal, amb tots els altres pobles. «Per això jo us dic, en resum, que tot el nostre fi consisteix en aquest lema: incorporació de Catalunya a Europa.»⁷⁹ Per això és tan contrari al separatisme d'Europa; i per això «jo, catalanista acèrrim, voldria també la incorporació de Catalunya a l'Espanya dels qui lluiten per la llibertat»⁸⁰. El nord del seu anhel és el gran moviment universal de la llibertat⁸¹. Catalunya ha d'obrir-se al món per fer, i viure'l ja, el futur. «És el cosmopolitisme que ens fa ciutadans universals, veïns d'una mateixa ciutat, i no producte d'una sola tribu o d'una sola pàtria.»⁸² Cal universalitzar-se, fer propi l'ideal, fer-se ciutadans de la ciutat universal de la llibertat. Aquest és el catalanisme dels liberals: el catalanisme socialista⁸³.

8. Del liberalisme al socialisme

Alomar és un liberal. En tot moment parteix de la centralitat de la idea de llibertat. El valor situat per sobre dels altres i que dóna sentit al conjunt és la llibertat entesa com a valor adjectiu o com a estadi establement aconseguit per sempre.

«Hemos entendido la libertad como algo puramente medial, instrumental, y no como un alto fin en sí misma, “un fin sin fin”, esto es, una cada día perfectible ascensión hacia el grado superior de la especie. No nos hemos percatado de que la libertad ha de ser una constante irradiación de la política en la vida social, aplicándose a emancipar de toda tutela la educación pública, para crear los au-

78. «Totes les formes de progrés en la història han tingut un caràcter d'universals; els homes i els pobles qui les promovien treballaven per a tot el món. Eren imperia-listes o eren federatius que el mateix dóna. [...] Nosaltres sortim de dues d'aquestes tendències universals: en el polític sortim de la Revolució francesa; en el social som fills del socialisme. L'una i l'altra se complementen.» (G. ALOMAR, *Catalanisme socialista*, p. 9.)

79. G. ALOMAR, *Negacions...*, p. 14.

80. *Ibid.*

81. «El futurisme consisteix en acomodar la nostra ànima als temps futurs, perquè més aviat vinguin; el pampolitisme consistirà en viure des de Catalunya la vida de totes les ciutats del món, de totes les cultures del món, allargant l'ànima per més enllà de les fronteres en una avidesa insaciable de civilització. El pampolitisme és en quant a l'espai el que és el futurisme en quant al temps.» (G. ALOMAR, *Negacions...*, p.14.)

82. G. ALOMAR, *El lliberalisme*, p. 292.

83. «Socialisme i catalanisme són els dos pols d'una mateixa esfera. Com a home sóc socialista; com a ciutadà sóc català. El meu nom és socialista; el meu llinatge és català. El socialisme és el substantiu, el primer; el catalanisme és l'adjectiu, el segon. La persona és socialista; la família és catalana. Jo em dic, doncs, Socialista de Catalunya.» (G. ALOMAR, *Catalanisme socialista*, p. 13.)

tores y actores de la futura libertad. No hemos visto que así como los más altos espíritus tienden a elevarse hasta la categoría de super-hombre, grado superior del individuo, también los pueblos tienen su aspiración a convertirse en un grado superior a la especie, en una super-humanidad.»⁸⁴

La llibertat és la condició de la ciutadania, que és un element de progressió en l'humanisme de les persones. La llibertat és ampliable i d'aquesta ampliació deriva el progrés moral de la persona. Però en el món modern s'han produït fets nous:

«Una doble evolución ha ido acercando las dos escuelas, liberal o nacional y socialista. Y si de la liberal ha brotado en sentido conservador el intervencionismo, y en sentido avanzado el radical-socialismo, por parte del socialismo no es ya dudoso el reconocimiento de los núcleos nacionales como elementos de la futura solidaridad universal; más todavía, como únicos elementos reconocibles, entre el individuo y la totalidad [...]. Esa evolución, que ha causado la muerte del antiguo liberalismo, podría llamarse en rigor, “la evolución de la revolución”»⁸⁵».

I aquesta evolució es tradueix en una paraula, *solidaritat*, aplicació del principi associacionista, expressió del cooperativisme social.

L'antic liberalisme s'ha escindit en dos sectors: l'un, que connecta amb els vells tons conservadors, i l'altre progressiu, que connecta amb els impulsos socialistes que són moderns, per tal d'interpenetrar-s'hi. L'un vol conservar la part de llibertat assolida, l'altre aspira a ampliar-la. Des del «*pas d'ennemi à gauche*», Alomar intenta mostrar com el liberalisme coincideix amb un socialisme «solidari», «cooperativista», que concreta l'universalisme no en la negació de les nacions, sinó en les mediacions nacionals.

Ja des de bon començament, en la seva obra és present aquest alè d'obertura del liberalisme vers el socialisme: el socialisme és el mitjà per realitzar el liberalisme. En la mesura que l'un i l'altre responen a tendències diferents no es confonen; en la mesura que l'un és mitjà per realitzar l'altre, el liberalisme no tan sols no és contrari al socialisme, sinó que fins i tot el necessita per fer possible la llibertat individual de tothom. Cal fer-los, doncs, compatibles. No hi ha ni pot haver-hi oposició entre el socialisme, evolutiu, que amplia els marges de la llibertat de la persona, i el liberalisme radical.

Els partits socialistes, immersos en la lluita de classes i les preocupacions econòmiques «han apartat el socialisme de les seves representacions com a escola perfeccionadora de les velles escoles liberals, i complement de l'obra de la Revolució», però el socialisme, «per la

84. G. ALOMAR *Política idealista*, p. 292.

85. G. ALOMAR, «La harmonización...», V, *RJC*, XII [1906], p. 545.

seva pròpia naturalesa de social i polític és al mateix temps una escola ultraliberal i una escola d'emancipació econòmica, i ha de tenir forçosament una acció mixta. Aquest és el seu problema tot seguit que s'enfronti amb la necessitat de cooperar en la participació del poder i en la graduació evolucionista del seu ideari. En el mateix cas es troben, inversament, els partits extrems de la ideologia liberal, i per aquesta consciència es presenten com agrupacions mixtes, anomenant-se per exemple, radical-socialistes». El socialisme és vist, doncs, com un gran moviment que reuneix diverses escoles, i així, des del seu punt de vista «cap socialista de l'escola liberal no entén el socialisme com una finalitat en si mateix, sinó com un aspecte accidental de l'evolució del liberalisme. Més que entre partits burgesos i partits proletaris, caldria establir la separació entre partits d'alliberació progressiva i partits d'*estatització*»; en conseqüència, «el socialisme seria la forma social i econòmica del liberalisme, mentre els partits pròpiament anomenats liberals en serien la forma estrictament política»⁸⁶.

«El socialismo actual se presenta en todo el mundo como la perfecta encarnación del individualismo; no del individualismo de uno solo, que sería la autocracia o el gobierno despótico, sino del individualismo de todos y cada uno, neutralizado y en equilibrio por una compensación total de sus fuerzas.»⁸⁷ Per això no resulta estrany que anys després, afirmi: «La escuela republicana, en todos los pueblos, es hoy el socialismo»⁸⁸. «Todo verdadero socialismo es republicano. ¿Como puede ser de otra manera? En uno de sus grandes aspectos, el socialismo es una reivindicación del trabajo o del esfuerzo individual contra el imperio mortuorio y tradicionalista de las herencias [...]. El socialismo es una conversión gradual de la ley del dominio jerárquico en ley de cooperación igualitaria en el poder [...]». El socialismo aspira a que la selección directoria se forma por natural extracción de los más aptos [...]. El socialismo quiere convertir progresivamente en cosa pública («república»), la propiedad, el capital, los medios de producción [...]. El socialismo es la evolución sin fin [...]. En fin, las mismas palabras República y Socialismo deben su origen a idéntico impulso: la liberación del derecho privado en derecho público, popular. República y Socialismo son exactamente una misma erupción ideal adecuada al espíritu de dos épocas diversas. Una es hija de la Revolución del tercer estado; la otra es hija de la evolución del cuarto estado.»⁸⁹

Com a liberal, doncs, com a fill de la revolució del tercer estat i com a progressista defensor de l'avenç més gran possible, Alomar

86. G. ALOMAR, «Socialisme i Liberalisme», *Justícia social* (28-IV-934).

87. G. ALOMAR, «La harmonización...», III, *RJC*, X [1904], p. 323.

88. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 234.

89. G. ALOMAR, *Política idealista*, pp. 229-230.

accedeix al socialisme, que, com hem vist, és la via, el mitjà, per assolir la llibertat⁹⁰.

La unitat entre contingut social (socialisme) i forma política (república) és íntima: són la realització més avançada possible de l'ideal del liberalisme. La missió dels futuristes és obrir el món als ideals de futur. Racionalistes, republicans i liberals han d'obrir-se al socialisme, sense deixar de ser els mateixos, perquè

«Socialismo y república son como el contenido y el continente en la relación civil. Todo socialista es implícitamente republicano y aún puede decirse ya que todo republicano moderno es un socialista, aunque exija para el advenimiento práctico del socialismo una previa y larga evolución»⁹¹. «Y así, teniendo a la libertad y a la asociación como condiciones mediales, se podrá ascender pacíficamente hacia la total integración de la humanidad, no sólo integración social de todas las clases en una misma solidaridad fraterna, sino también integración de todas las naciones como órbitas concéntricas, en torno de una sola federación.»⁹²

90. «Entre la monarquía, la república burguesa y el socialismo hay la misma proporción y correspondencia que entre la niñez, la adolescencia y la plena virilidad. Son tres edades sucesivas y difícilmente se llega a la tercera sin haber pasado por las otras. Son como edades históricas, en un desenvolvimiento gradual.» (G. ALOMAR, *Política idealista*, pp. 230-231.)

91. G. ALOMAR, *Política idealista*, p. 231.

92. G. ALOMAR, «La armonización...», V, *RJC*, XII [1906], p. 547.